

УДК 341.45

Сторожик Я. Б., аспірант кафедри кримінального процесу та криміналістики ЛьвДУВС

Поняття, підстави та процесуальний порядок застосування екстрадиційного арешту для забезпечення видачі особи

У статті розкриваються поняття, підстави та процесуальний порядок застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою для забезпечення видачі особи, тобто екстрадиційний арешт, як один із заходів забезпечення кримінального провадження при наданні міжнародної правової допомоги. Такі обставини як нечіткість та недостатність врегулювання умов застосування заходів забезпечення кримінального провадження при наданні міжнародної правової допомоги у кримінальному провадженні, створюють труднощі у кримінально-процесуальній діяльності, порушення прав, свобод та законних інтересів особи, та зумовлюють необхідність подальшого спеціального теоретичного і практичного наукового дослідження даної проблеми.

Ключові слова: міжнародна правова допомога, міжнародне співробітництво, екстрадиційний арешт, тримання під вартою, кримінальне провадження.

В статті розкриваються поняття, основи та процесуальний порядок застосування заходу у вигляді тримання під вартою для забезпечення видачі особи, тобто екстрадиційний арешт, як один із заходів забезпечення кримінального провадження при наданні міжнародної правової допомоги. Такі обставини як нечіткість та недостатність врегулювання умов застосування заходів забезпечення кримінального провадження при наданні міжнародної правової допомоги у кримінальному провадженні, створюють труднощі у кримінально-процесуальній діяльності, порушення прав, свобод та законних інтересів особи, та зумовлюють необхідність подальшого спеціального теоретичного і практичного наукового дослідження даної проблеми.

Ключевые слова: международная правовая помощь, международное сотрудничество, экстрадиционный арешт, содержания под стражей, уголовное производство.

This article reveals the concept, grounds and procedural order of preventive measure in the form of detention for providing of issuing entity, that is an extradition arrest, as one of the measures to ensure the criminal proceedings in the provision of international legal assistance. Such circumstances as ambiguity and lack of negotiating the terms of the application of measures to ensure criminal proceedings under the provision of international legal assistance in criminal proceedings, create difficulties in the Criminal Procedure activities, violation of rights, freedoms and lawful interests of individuals and determine the necessity of further special theoretical and practical research the problem.

Key words: international legal assistance, international cooperation, extradition arrest, detention, criminal proceedings.

Постановка проблеми. Сучасне криміногенне становище набуває такого розмаху, що поширення злочинів за межі власних державних кордонів є явищем не новим, а інформаційні системи сьогодення й всесвітні мережі дають більшу свободу протиправних дій. Відповідно це спонукає до міжнародної співпраці під час здійснення діяльності, пов'язаної із попередженням та розслідуванням злочинів, які мають транснаціональний характер або виходять за межі України.

Відсутність єдиного наукового бачення у визначенні поняття та правильного застосування заходів забезпечення кримінального провадження при наданні міжнародної правової допомоги, зокрема екстрадиційного арешту, спонукає висловити свої міркування з цього приводу. Окрім того, важливість цього дослідження зростає у зв'язку з прийняттям нового Кримінального процесуального кодексу України, який покликаний врегулювати процесуальні питання співробітництва українських компетентних органів

з іноземними колегами в ході здійснення кримінального судочинства.

Стан дослідження. Звернення науковців до проблеми міжнародної правової допомоги є логічною відповіддю на вимоги часу, потреби суспільства, держави та її правоохоронних органів. Окремі аспекти цієї проблеми розглядали у своїх наукових працях такі Ю.П. Аленін, Р.І. Благута, О. І. Виноградова, Л.М. Лобойко, М. І. Смирнов, А.С. Сизоненко, І. Л. Олійник, В. М. Тертишник та інші.

Водночас, досвід міжнародної співпраці в процесі боротьби зі злочинністю, потребує наукового узагальнення й систематизації для підвищення ефективності боротьби з різними проявами міжнародної організованої злочинності.

Метою дослідження є визначення поняття, підстав та процесуального порядку застосування екстрадиційного арешту для забезпечення видачі особи, як заходу забезпечення кримінального провадження при наданні міжнародної правової.

Виклад основного матеріалу. Міжнародна правова допомога є одним із напрямів міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні. Згідно ст. 541 КПК України міжнародна правова допомога — проведення компетентними органами однієї держави процесуальних дій, виконання яких необхідне для досудового розслідування, судового розгляду або для виконання вироку, ухваленого судом іншої держави або міжнародною судовою установою [3, с. 201].

При наданні міжнародної правової допомоги у кримінальному провадженні, а саме під час видачі осіб, які вчинили кримінальне правопорушення (екстрадиції) може бути застосований такий захід забезпечення кримінального провадження як екстрадиційний арешт.

Відповідно до підп. "f" п. 1 ст. 5 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 року нікого не може бути позбавлено свободи, крім, зокрема, такого випадку і відповідно до процедури, встановленої законом, як законний арешт або затримання особи, щодо якої провадиться процедура екстрадиції [4].

В ст. 541 КПК України визначено, що екстрадиційний арешт — застосування запобіжного заходу у вигляді тримання особи під вартою з метою забезпечення її видачі (екстрадиції) [3, с. 201].

Єдиною підставою застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою для забезпечення видачі особи (екстрадиційний арешт) є надходження відповідного запиту компетентного органу іноземної держави про видачу особи за дорученням або зверненням центрального органу України.

Дане положення також закріплене в Конвенції про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах 1993 року. Так, в ст. 60 Конвенції вказано, що після одержання вимоги запитувана Договірною Сторона негайно вживає заходи до взяття під варту особи, видача якої вимагається, за винятком тих випадків, коли видача не може бути здійснена [96].

Відповідно до вимог ст. 573 КПК України запит про видачу особи (екстрадицію) направляється за умови, якщо за законом України хоча б за один із злочинів, у зв'язку з якими запитується видача, передбачено покарання у виді позбавлення волі на максимальний строк не менше одного року або особу засуджено до покарання у виді позбавлення волі і невідбутий строк становить не менше чотирьох місяців [108, с. 212].

Після надходження запиту компетентного органу іноземної держави про видачу особи за дорученням або зверненням центрального органу України прокурор звертається з клопотанням про її екстрадиційний арешт до слідчого судді за місцем

тримання особи під вартою (ч.1 ст.584 КПК України) [108, 216].

Зміст і форма запиту про видачу особи (екстрадицію) має відповідати вимогам ст. 548 КПК України або міжнародного договору України, що застосовується у конкретному випадку та повинен містити такі самі обов'язкові реквізити, як і запит про міжнародну правову допомогу, визначені в ст. 552 КПК України.

До визначеного переліку документів можуть додаватися й інші матеріали кримінального провадження чи документи, необхідні для розгляду запиту, у тому числі запитані іноземним компетентним органом. Наприклад, копія заяви про видачу паспорту (Форма 1), дані про реєстрацію запитуваної особи, а за потреби і її батьків, інформацію про поінформованість особи про кримінальне переслідування стосовно неї, її розшук тощо [107].

У ч. 2 ст. 12 Європейської конвенції про видачу правопорушників 1957 р. прямо визначено, що запит супроводжується: 1) оригіналом або завіреною копією обвинувального вироку та постанови суду або постанови про негайне затримання чи ордеру на арешт або іншого розпорядження, яке має таку ж силу і видане відповідно до процедури, передбаченої законодавством запитуючої сторони; 2) викладом правопорушень, за які вимагається видача. Час і місце їх вчинення, їх юридична кваліфікація і посилання на відповідні правові положення зазначаються якнайточніше; 3) копією відповідних законодавчих актів або, коли це неможливо, викладом відповідного закону і, за можливості, якомога точнішим описом відповідної особи, а також будь-якою іншою інформацією, що може сприяти встановленню її особистості та громадянства [67].

Стаття 58 Конвенції про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах 1993 р. вказує, що вимога про видачу повинна містити такі відомості: 1) найменування запитуючої і запитуваної установ; 2) опис фактичних обставин діяння і текст закону запитуючої договірної сторони, на підставі якого це діяння визнається злочином, з наведенням міри покарання, яку передбачає цей закон; 3) прізвище, ім'я, по батькові особи, яка підлягає видачі, рік її народження, громадянство, місце проживання чи перебування, за можливості - опис зовнішності, фотокартку, відбитки пальців та інші відомості про її особистість; 4) дані про розмір шкоди, заподіяної злочином. До вимоги про видачу для здійснення кримінального переслідування повинна бути прикладена засвідчена копія постанови про взяття під варту [96].

Ініціювання застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою для забезпечення видачі особи (екстрадиційний арешт) до слідчого судді за місцем тримання особи під вартою покладається винятково на прокурора.

Клопотання про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою для забезпечення видачі особи (екстрадиційний арешт) подається винятково у письмовій формі.

Разом із клопотанням на розгляд слідчого судді подаються:

- 1) копія запиту компетентного органу іноземної держави про видачу особи (екстрадицію), засвідчена центральним органом України;
- 2) документи про громадянство особи;
- 3) наявні матеріали екстрадиційної перевірки [108, с. 216].

Матеріали, що подаються слідчому судді, мають бути перекладені державною мовою або іншою мовою, передбаченою міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України.

Згідно національного законодавства при вирішенні питання про застосування

екстрадиційного арешту слідчий суддя керується положеннями КПК України та міжнародного договору, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України [108, с. 216].

У разі якщо особа, щодо якої вирішується питання про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою для забезпечення видачі особи (екстрадиційний арешт), не володіє державною мовою, їй забезпечується участь перекладача.

Розгляд клопотання про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою для забезпечення видачі особи (екстрадиційний арешт) відбувається після одержання відповідного клопотання у судовому засіданні слідчим суддею у найкоротший строк, але не пізніше сімдесяти двох годин з моменту надходження до суду клопотання. У засіданні обов'язково беруть участь та висловлюють свої думки прокурор та затримана особа. При цьому у засіданні можуть брати участь та висловлювати свої думки захисник особи, її законний представник, представник дипломатичної чи консульської установи запитуючої сторони.

Починається судове засідання зі встановлення особи затриманого та роз'яснення їй прав, передбачених ст. 581 КПК України, після чого їй пропонується зробити заяву щодо ставлення до застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою для забезпечення видачі особи (екстрадиційного арешту) та обставин, які містяться у клопотанні. Потім слідчий суддя переходить до перевірки відповідності запиту про видачу та наявних матеріалів екстрадиційної перевірки положенням КПК та міжнародного договору, згода на обов'язковість якого надана ВР України, та надає слово прокурору та іншим присутнім учасникам судового засідання.

Заслухавши думки, слідчий суддя виносить ухвалу про:

- застосування екстрадиційного арешту;

- відмову в застосуванні екстрадиційного арешту, якщо для його обрання немає підстав.

З моменту винесення слідчим суддею ухвали про застосування екстрадиційного арешту щодо особи втрачає силу ухвала слідчого судді про застосування тимчасового арешту.

Виходячи із змісту ч. 6 ст. 584 КПК України, строк тримання особи під вартою відповідає строку дії ухвали слідчого судді й не може перевищувати шістдесяті днів (ч. 1 ст., 197 КПК України). Він обчислюється з моменту взяття під варту, а якщо взяттю під варту передувало затримання, - з моменту затримання. Строк тримання під вартою може бути продовжений слідчим суддею. Однак екстрадиційний арешт застосовується до вирішення питання про видачу особи (екстрадицію) та її фактичну передачу, але не може тривати більше дванадцяти місяців [107].

Частини 11 та 12 ст. 584 КПК України передбачають, що перевірку наявності підстав для подальшого тримання особи під вартою або її звільнення у межах строку екстрадиційного арешту покладено на слідчого суддю суду, у межах територіальної юрисдикції якого особа перебуває під вартою:

1) за клопотанням прокурора — не рідше одного разу на два місяці;

2) за скаргю особи, до якої застосовано екстрадиційний арешт, або її захисника чи законного представника — не частіше одного разу на місяць.

Звільнення особи з-під екстрадиційного арешту слідчим суддею не перешкоджає повторному його застосуванню з метою фактичної передачі особи іноземній державі на виконання рішення про видачу, якщо інше не передбачено міжнародним договором України [108, с.217].

За результатами розгляду клопотання прокурора про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою для забезпечення видачі особи (екстрадиційний арешт) слідчий суддя може обрати щодо такої особи запобіжний захід, не пов'язаний із триманням під вартою (екстрадиційним арештом), для забезпечення видачі особи на запит іноземної держави за наявності обставин, які гарантують запобігання втечі особи та забезпечення у подальшому її видачі.

Виходячи із вимог глави 18 КПК України запобіжними заходами, не пов'язаними із триманням особи під вартою, для забезпечення видачі особи на запит іноземної держави можуть вважатися: 1) особисте зобов'язання; 2) особиста порука; 3) застава; 4) домашній арешт.

Ст. 586 КПК України врегульовано порядок припинення тимчасового арешту або інших запобіжних заходів. Визначено, що тимчасовий арешт або запобіжний захід припиняється в разі, якщо центральний орган України в передбачені міжнародним договором України строки не отримав запит про видачу особи (екстрадицію); під час екстрадиційної перевірки встановлено обставини, за наявності яких видача особи (екстрадиція) не здійснюється; компетентний орган іноземної держави відмовився вимагати видачу особи; центральним органом України прийнято рішення про відмову у видачі особи (екстрадиції) (ч. 1 ст. 586 КПК України). У разі відсутності відповідного міжнародного договору тимчасовий арешт припиняється через сорок днів з моменту затримання (ч. 1 ст. 583 КПК України).

Ініціатором скасування тимчасового арешту або запобіжного заходу (екстрадиційного арешту) за наявності обставин, передбачених ч. 1 ст. 586 КПК України, може бути:

- прокурор Автономної Республіки Крим, області, міст Києва і Севастополя або його заступник при прийнятті такого рішення самостійно;
- центральний орган України, за дорученням (зверненням) прокурору Автономної Республіки Крим, області, міст Києва і Севастополя. У випадку, якщо під час екстрадиційної перевірки встановлено обставини, за наявності яких видача особи (екстрадиція) не здійснюється, за погодженням з відповідним центральним органом України [107].

Скасування тимчасового арешту або екстрадиційного арешту відбувається на підставі винесення прокурором Автономної Республіки Крим, області, міст Києва і Севастополя або його заступником відповідної постанови, зміст та форма якої повинні відповідати вимогам ст. 110 КПК України. Причому постанову про скасування тимчасового арешту або запобіжного заходу, винесену за наслідками екстрадиційної перевірки, слід погоджувати з центральним органом України, який доручив її проведення.

Копія постанови про скасування тимчасового арешту або запобіжного заходу надсилається уповноваженій службовій особі місця ув'язнення, слідчому судді, який приймав рішення про застосування запобіжного заходу, а також особі, щодо якої застосовувався запобіжний захід, не пов'язаний із триманням під вартою.

Висновки. Отже, екстрадиційний арешт — це захід забезпечення кримінального провадження при наданні міжнародної правової допомоги, який полягає у застосуванні запобіжного заходу у вигляді тримання особи під вартою з метою забезпечення її видачі (екстрадиції) на визначений КПК України строк на підставі відповідного запиту компетентного органу іноземної держави про видачу особи за дорученням або зверненням центрального органу України.

Виходячи з вищевикладеного, єдиною підставою застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою для забезпечення видачі особи (екстрадиційний арешт) є надходження відповідного запиту компетентного органу іноземної держави про видачу особи за дорученням або зверненням центрального органу України.

Ініціювання застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою для забезпечення видачі особи (екстрадиційний арешт) до слідчого судді за місцем тримання особи під вартою покладається винятково на прокурора.

Відповідно до вимог ст. 573 КПК України запит про видачу особи (екстрадицію) направляється за умови, якщо за законом України хоча б за один із злочинів, у зв'язку з якими запитується видача, передбачено покарання у виді позбавлення волі на максимальний строк не менше одного року або особу засуджено до покарання у виді позбавлення волі і не відбутий строк становить не менше чотирьох місяців

Зміст і форма запиту про видачу особи (екстрадицію) має відповідати вимогам ст. 548 КПК України або міжнародного договору України, що застосовується у конкретному випадку та повинен містити такі самі обов'язкові реквізити, як і запит про міжнародну правову допомогу, визначені в ст. 552 КПК України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Європейська конвенція про видачу правопорушників, 1957 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.zakon.rada.gov.ua
2. Конвенція про правову допомогу і правові відносини в цивільних, сімейних та кримінальних справах, що уклали держави-члени Співдружності Незалежних Держав у м. Мінську 22 січня 1993 р. [Електронний ресурс] : - Режим доступу: www.rada.gov.ua
3. Кримінальний процесуальний кодекс України: - К.: «Центр учбової літератури», 2012. – 292с.
4. Науково-практичний коментар Кримінально-процесуального кодексу України (найбільший) Гончаренко В.Г. 2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.mego.info
5. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар. Т2 - Тацій В.Я. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.pidruchniki.com

